

זכותם של הפלסטינים להתנגדות וטענת ישראל להגנה עצמית

המתקפה הצבאית הישראלית ברצועת עזה, שהחלה ב-7 באוקטובר 2023, גרמה להרס עצום ואבדות אנושיות מדהימות. עם למעלה מ-61,200 פלסטינים שנהרגו – כ-80% מהם אזרחים, לפי הערכות – ערים שלמות כמו רפיח נהרסו כליל, ו-80% מתשתיות עזה, כולל בתי חולים, בתי ספר ומערכות מים, נמחקו. אין לסווג מתקפה זו כ"מלחמה" קונבנציונלית. במקום סכסוך מזוין בין שתי מדינות ריבוניות, מדובר בהתקפה של כוח כובש נגד אוכלוסייה אזרחית הנתונה תחת שליטתו. מאמר זה טוען שלוש נקודות משפטיות הקשורות זו בזו: (1) לפלסטינים זכות מוכרת במשפט הבינלאומי להתנגד לכיבוש; (2) ישראל, ככוח הכובש, אינה יכולה להסתמך באופן חוקי על הגנה עצמית לפי סעיף 51 של מגילת האו"ם כדי להצדיק את מסע המלחמה שלה בעזה; ו-(3) פעולותיה של ישראל מהוות הפרות חוזרות ונשנות וחמורות של המשפט הבינלאומי, כולל כיבוש לא חוקי, אפרטהייד והתעלמות שיטתית מנורמות משפטיות.

זכותם של הפלסטינים להתנגד לכיבוש

הזכות להתנגד לכיבוש זר מבוססת היטב במשפט הבינלאומי. היא נובעת מעקרון ההגדרה העצמית, המעוגן בסעיף 1 של מגילת האו"ם, באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR) ובאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR). עבור הפלסטינים, החיים תחת כיבוש ישראלי מאז 1967 בגדה המערבית, מזרח ירושלים ועזה, זכות זו היא בעלת דחיפות מיוחדת.

העצרת הכללית של האו"ם אישרה את הלגיטימיות של ההתנגדות במספר החלטות. החלטה 37/43 (1982) מכריזה על "הלגיטימיות של מאבק העמים לעצמאות, שלמות טריטוריאלית, אחדות לאומית ושחרור משליטה קולוניאלית וזרה וכיבוש זר בכל האמצעים הזמינים, כולל מאבק מזוין". בנוסף, סעיף 1(4) של הפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ז'נבה (1977) מכיר בסכסוכות מזוינות הכוללות עמים המתנגדים לכיבוש זר או שליטה קולוניאלית כסכסוכות מזוינות בינלאומיות, ומעניק למאבקים כאלה לגיטימיות תחת המשפט ההומניטרי הבינלאומי (IHL).

למרות שישראל נסוגה רשמית מההתנחלויות בעזה ב-2005, בית הדין הבינלאומי לצדק (ICJ) אישר מחדש בחוות דעתו המייעצת מיולי 2024 כי עזה נותרת כבושה לפי המשפט הבינלאומי, לאור השליטה האפקטיבית של ישראל בגבולותיה, במרחב האווירי שלה ובגישה הימית שלה. מעמד משפטי זה מפעיל את זכותו של העם הפלסטיני להתנגד לכיבוש.

חוסר יכולתה של ישראל לטעון להגנה עצמית נגד שטח כבוש

ישראל נסמכת לעיתים קרובות על סעיף 51 של מגילת האו"ם כדי להצדיק את פעולותיה הצבאיות כהגנה עצמית. עם זאת, טענה משפטית זו אינה ישימה בהקשר של שטח כבוש. חוות הדעת המייעצת של ה-ICJ מ-2004 בנושא **ההשלכות המשפטיות של בניית חומה בשטח הפלסטיני הכבוש** הבהירה כי הגנה עצמית לפי סעיף 51 חלה רק בתגובה להתקפה מזוינת של מדינה אחרת. בית הדין קבע חד-משמעית:

"סעיף 51 של המגילה... אינו רלוונטי במקרה זה, שכן ישראל אינה טוענת שההתקפות נגדה ניתנות לייחוס למדינה זרה." (ICJ, 2004, סעיף 139)

במקום זאת, ככוח כובש, ישראל מחויבת לאמנת ז'נבה הרביעית (1949), המסדירה את חובותיה כלפי האוכלוסייה הכבושה. אלה כוללות הגנה על אזרחים (סעיפים 27 ו-33), איסור על ענישה קולקטיבית והחובה להבטיח גישה למשאבים חיוניים כגון מזון, מים וטיפול רפואי (סעיפים 49 ו-55).

התנהלותה הצבאית של ישראל בעזה מפרה באופן בוטה את החובות הללו. מותם של למעלה מ-61,200 פלסטינים – רובם נשים וילדים – יחד עם הרס של 80% מהבתים, בתי החולים והבתי ספר, אינם ניתנים להצדקה בשום רציונל ביטחוני לגיטימי. המצור והסגר על עזה, המופעל מאז 2007, מהווים ענישה קולקטיבית לפי ה-IHL ונדונו ככאלה על ידי משלחת החקירה של האו"ם בנושא הסכסוך בעזה (2009) ואושרו מחדש על ידי אמנסטי אינטרנשיונל ב-2024.

במיוחד חמור היה המתקפה על רפיח במאי 2024, שהושקה למרות צעדים זמניים שהוציא ה-ICJ בתיק **דרום אפריקה נגד ישראל** בנושא רצח עם. המבצע עקר 1.2 מיליון פלסטינים וסגר את מעבר רפיח – השער הראשי לסיוע הומניטרי – והעמיק עוד יותר את המשבר ההומניטרי. הרס הסביבה והתשתיות החקלאיות של עזה, כולל 80% מהצמחייה, 70% מהשטחים החקלאיים, 47% מבארות המים התת-קרקעיות ו-65% ממכלי המים, מפר את סעיף 55 של אמנת ז'נבה הרביעית, המחייבת את הכוח הכובש להבטיח אספקת מזון וציוד רפואי לאוכלוסייה.

הפרות חוזרות ונשנות ושחיקה של נורמות משפטיות

מדיניותה של ישראל בשטח הפלסטיני הכבוש (OPT) חושפת דפוס עקבי של הפרת המשפט הבינלאומי והתעלמות מחובות משפטיות, תוך גינוי של אחרים על התנהגות דומה. הפרות אלה ניכרות בשלושה תחומים עיקריים:

התפשטות והתנחלויות בלתי חוקיות

לפי סעיף 49(6) של אמנת ז'נבה הרביעית, העברת אוכלוסיית הכוח הכובש לשטח כבוש אסורה. עם זאת, ישראל אישרה בניית כמעט 24,000 יחידות דיור למתנחלים בגדה המערבית בין 2009 ל-2020 ושולטת על למעלה מ-675,000 דונם של אדמות בגדה המערבית עבור התנחלויות. פעולות אלה פיצלו את השטח הפלסטיני, ופגעו בקיימות של מדינה פלסטינית עתידית.

חוות הדעת המייעצת של ה-ICJ מ-2024 אישרה מחדש את אי-החוקיות של התנחלויות אלה וציוותה על ישראל לפרק אותם ולהפסיק את הכיבוש עד ספטמבר 2025. בנוסף, השימוש הלא-מידתי של ישראל במשאבים טבעיים משותפים, כולל ניצול של 90% מאספקת המים של אקוויפר ההר, מפר את האיסורים של ה-IHL על ניצול משאבים בשטחים כבושים.

אפרטהייד כפשע נגד האנושות

ארגוני זכויות אדם בינלאומיים – כולל אמנסטי אינטרנשיונל (2022) והיומן רייטס ווטש (2021) – קבעו כי מדיניותה של ישראל מהווה אפרטהייד לפי המשפט הבינלאומי. אמנת האפרטהייד מ-1973 וסעיף 7(2)(h) של חוקת רומא מגדירים אפרטהייד כמשטר ממוסד של דיכוי שיטתי של קבוצה גזעית אחת על ידי אחרת.

המשטר הישראלי עומד בהגדרה זו:

- **מערכות משפטיות כפולות:** פלסטינים בגדה המערבית כפופים לחוק צבאי, בעוד מתנחלים יהודים נהנים מהגנות החוק האזרחי.
- **עקירה כפויה:** עשרות אלפי פלסטינים איבדו את זכויות התושבות שלהם, ויותר מ-35 כפרים בדואים נותרו ללא הכרה.

- **אפליה על בסיס לאום:** פלסטינים ב-OPT נותרים חסרי אזרחות, נמנעת מהם אזרחות ישראלית ומדינה פלסטינית ריבונית.

פסק הדין של ה-ICJ מ-2024 אישר את הכינוי אפרטהייד, תוך ציון שליטה ודיכוי שיטתיים כמבוססים משפטית.

שימוש בלתי מבחין וכוח צבאי לא מידתי

התנהלותה הצבאית של ישראל בעזה מפרה שוב ושוב את עקרונות ה-IHL של הבחנה, מידתיות והכרחיות. פשעי מלחמה ספציפיים לפי סעיף 8 של חוקת רומא כוללים:

- **מיקוד באזרחים או בתשתיות אזרחיות** (סעיף 8(b)(ii))
- **התקפות לא מידתיות** (סעיף 8(b)(iv))
- **רעב של אזרחים כשיטת מלחמה** (סעיף 8(b)(xxv))

דוגמאות כוללות:

- התקיפה האווירית ב-16 באפריל 2024 על מחנה הפליטים אל-מגאזי, שגרמה למותם של 15 אזרחים, כולל 10 ילדים.
 - הפצצות באוקטובר 2024 של בית הספר אל-טבאעין ומסגד שוהדא אל-אקצא, שגרמו למותם של למעלה מ-100 בני אדם.
 - מותם של 217 עיתונאים, 120 אקדמאים ו-224 עובדי סיוע הומניטרי, כולל 179 עובדי אונר"א.
- מעשים אלה הופכים חלקים גדולים מעזה לבלתי ראויים למגורים, וממלאים את הקריטריונים לטיהור אתני ואפשרית רצח עם, כפי שציין ה-ICJ בינואר ומאי 2024.

סטנדרטים כפולים ויוצא דופן משפטי

למרות הפרותיה, ישראל מערערת באופן שגרתי על תחולת המשפט הבינלאומי. גורמים ישראלים טוענים כי הגדה המערבית ועזה הם שטחים "שנויים במחלוקת", לא כבושים, ומבטלים את פסקי הדין של ה-ICJ כלא מחייבים. עם זאת, ישראל נסמכת לעיתים קרובות על המשפט הבינלאומי כדי לגנות אחרים, כגון איראן, חיזבאללה או בית הדין הפלילי הבינלאומי עצמו. דבקות סלקטיבית זו שוחקת את שלטון החוק ומונעת אחריות משמעותית, במיוחד לאור ההגנה המתמשכת על ישראל באמצעות וטו אמריקאי במועצת הביטחון של האו"ם.

מסקנה

המתקפה הצבאית של ישראל בעזה, רחוקה מלהיות פעולה לגיטימית של הגנה עצמית, מהווה הפרה חמורה ומתמשכת של המשפט הבינלאומי. ככוח כובש, לישראל אין זכות משפטית לנהל מלחמה נגד האוכלוסייה שהיא שולטת בה. זכותם של הפלסטינים להתנגד לכיבוש מעוגנת במשפט הבינלאומי, גם אם התנגדות זו חייבת להתאים לנורמות הומניטריות. ההפרות השיטתיות של ישראל – כולל פשעי מלחמה, ענישה קולקטיבית, אפרטהייד והתפשטות – דורשות אחריות בינלאומית דחופה. פסקי הדין של ה-ICJ מ-2024, לצד עדויות הולכות וגדלות מארגוני זכויות אדם, מבהירים כי הפטור מעונש אינו יכול עוד להתקבל. שמירה על המשפט הבינלאומי דורשת כי פעולותיה של ישראל לא יטופלו כחריגות, אלא כפליליות – וכי השותפים לכך, כולל מדינות זרות, יישאו באחריות שווה לפי אמנת רצח העם, חוקת רומא ועקרונות מגילת האו"ם.